

Kodanike riigi manifest

Mõnda aega olen aktiivsest poliitilisest elust kõrval seisnud ning tegelenud üsna konkreetse, ent Eesti arengu jaoks enda meelest vältimatute asjadega. Kuis see on õnnestunud, otsustate teie.

Täna tunnetan, et Eesti on taas jõudnud väga otsustavasse, võimalik, et kriitilisse arenguetappi. Seepärast otsustasin oma tegevust poliitikas taas aktiveerida. Olen Mitu viimast aastat avalikult kuulutanud oma vaateid Eesti arengusuuna ja tuleviku kohta. Teen seda siinkohal lühidalt veelkord. Kõik järgnev võiks nime kanda Kodanike riigi manifest.

Oma ametikohustuste tõttu pean üsna tihti kiitma Eestit, tema valitsust ja iseennast. Sama tihti kuulen teiste kiitust meie kohta. Ega mul midagi selle vastu ole, aga samas annan ma endale aru, et sellest abitust poololemisest, milles rabeleb enamik meie postsotsialistlike saatusekaaslasti, lahutab Eestit vaid õhkõrn piir. See piir viib ühe hetkega hävida ning me vajume maailma ükskõiksesse vaikusse. Või sinna, kust me tulime.

Kes me oleme?

Me oleme saavutanud paljude oma postsotsialistlike saatusekaaslaste ees teatud edu. Me oleme teinud nii mõndagi, mis pikemas perspektiivis lubab meil olla majanduses efektiivsemad kui Soome ja Rootsi. Tõepoolest, te ei lugenud valesi. Kuid ega meie naabridki maga. Lõuna- ja idapoolsed pingutavad kõigest väest, et olla meist edukamad. Ning kuigi Soomel ja Rootsil on meie ees suur edumaa, ei alahinda nad meid kaugeltki ja võtavad meid kui tõsiseid võistlejaid nii Eesti kui ka rahvusvahelistel turgudel.

Meie võimalus on radikaalses edasiliikumises. Meie peame astuma samme ja tegema tegusid, mis "valmis" ühiskondades on kas võimatud või väga rasked. Samme, mis on ajendatud mitte piiratusest ja tigidusest, vaid julgust uuenduslikkusest. Ja mida kiiremini, seda parem.

Suur võimalus

Esimese tõelise suure võimaluse andis meile õnnestunud rahareform, mis lõi aluse ka muude majandusuuenduste õnnestumisele. Seda võimalust oleme kasutanud siiani poolikult.

Eesti kroon ei eksisteeri vaakumis. Tema stabiilsuse säilitamine on õnnestunud, sest kogu eesti ühiskond on seda soovinud ja toetanud. Eesti valitsused on eelarve tasakaalus hoidnud ja see on saavutus, mille pärast arenenud tööstusriikides meid kõvasti kadestatakse. Erakordselt julge ja edumeelne samm oli proportsionaalse tulumaksu kehtestamine. Seda joont peab edasi hoidma!

Valikud

Me oleme oma edasise arengu sidunud teatud valikutega, mida iseloomustavad märksõnad turumajandus, eraomandus, vaba konkurents jne. Me oleme öelnud "A" ja peame ütlema ka "B". Ei saa kehtestada niisuguseid liiklusreegleid, mis lubavad sõita vasakul ja paremal teepoolel korraga. Samuti mitte niisuguseid reegleid, kus enamikul tänavatest kehtib parempoolne, minu kodutänaval aga vasakpoolne liiklus.

Ei saa olla tegusat eraomandust ega vaba konkurentsi ühiskonnas, kus riik soovib kõiges inimese üle domineerida. Vaba turumajandus iseenesest sisaldab sotsiaalse õigluse elemente, mille oskuslik ärakasutamine loob igale ühiskonnaliikmele palju suurema kindluse kui ükski teine süsteem.

Meie eesmärk ongi nende eelduste efektiivne ärakasutamine!

Kas Püha Riik või Tema Kõrgus Kodanik?

Ma pooldan ning taotlen riiki, mis ei valitse püha ja kõikvõimsana Kodaniku üle; mis pole muudetud müstifitseeritud ikooniks. Riiki, mis ei vaata Kodaniku kappi, kapi taha ega roni magamistuppa, rääkimata juba lastetoast. Riiki, mis ei sori enesestmõistetavusega Kodaniku rahaasjades ega jälgi tema pangaarvet. Ma taotlen riiki, mille Kodanikud on loonud iseenda jaoks, mitte riiki, mis armu poolest kas sallib või ei salli oma Kodanikke.

Ma ei räägi ammu möödunud aegadest ja asjadest. Tänapäev esineb palju nõudmisi, et riik peab peaaegu kõike ja kõiki finantseerima ning et riigi huvides on teha just nii ja mitte teisiti. Liiga tihti näeme riigi huvide asetamist ettepoole tema Kodanike huvidest. Kui riik, olgugi et oma Eesti riik, on tähtsam kui tema Kodanikud, tema ettevõtjad ja palgasaajad, siis kes on see riik? Valitsus? Parlament? Ministeerium?

Kodanike riigis peab Kodanik saama ise otsustada, mida ta on nõus ühiskondliku kokkuleppe alusel riigi kaudu finantseerima ning mille finantseerimisega saab ta ise ning riigist targemini hakkama.

Turumajandus algab eraomanikust

Sõnades oleme teinud häälekalt valiku turumajanduse kasuks. Tegelikult on selle valiku realiseerimine olnud märksa valulisem.

Hästi töötav turumajandus eeldab eraomandit. Selle loosungi poolt on kõik. Ent niipea kui tekib konkreetne eraomanik, on kohe väga paha. Eriti paha tundub olevat kohalikust eestlasest eraomanik. Miks just tema? Kust ta sai? See pole õiglane!

Kohaliku eraomaniku toetamine või veelgi hullem – koostöö temaga Eesti majanduse arendamiseks ei näi tulevat kõne allagi. Eriti jube aga, kui kohalikud elanikud, olgu siis endiste omanike, majaanike, ettevõtjate või maksumaksjatena organiseeruvad oma huvide kaitseks. Siis on see "maffia", "oligarhia" vms kohutavat, mida tingimata tuleb käsitada kui vaenlast. Kui kohalikud eraomanikud on pahad – kes on siis head? Kui nemad on vaenlased – kes on siis sõbrad?

Üks "päästja" siiski olevat - väliskapital. Hoolimata sellest, et mitmed välisinvesteeringud on osutunud bluffijateks või koguni tumeda taustaga avantüristideks – ikkagi nagu rahulikum. Pole vähemalt naaber ega endine töökaaslane.

Meie "päästja" kohaliku "halva" eraomaniku eest olevat riik. Pangu see pealegi mõtlema Oktoobrirevolutsiooni ja 1940. aasta juunipöörde "ajaloolisele tähtsusele". Olgu riik viletsa majandusega. Milleks arvestada Erhardi ja Thatcheri arvamusega? Mis sellest, et riiklik majandus on aldis korruptsioonile. Riik on ju ikkagi "parem". Ta otsib välja "hea" eraomaniku ja ütleb sellele, missugused on "head" rahateenimise viisid ning kuidas üldse käituda; kui palju inimesi peaks ta saatma lund koristama ja kui pikki veetrasse linnavalitsuse heaks ehitama. "Hea" riik hoolitseb selle eest, et ei naaber ega ka endine töökaaslane ei muutuks kapitalistiks. Ja kui siiski peaks tekkima üks isepäine eraomanik, küll me talle siis... Ja muidugi, maksku meile teistele nii et tunneb!

Riik kodanike jaoks

Kodanike riigis, kus riik ei võimutse Kodaniku üle, vaid Kodanik on oma riigis peremees, peab Kodanik olema ise oma rahakoti peremees. Riik (sealhulgas omavalitsus) kaitseb Kodanikku ja tema omandit, kaitseb riiki, tegeleb seadusloomega, arendab riiki, aitab tõsiselt hättasattunud Kodanikke. Nende teenuste eest tuleb riigile vastavalt ühiskondlikule kokkuleppele maksta ja seda oleme me kõik nõus tegema.

Ka siseturu kaitse on Kodaniku kaitsmine. Riigi siseturg on see keskkond, milles antud riigis toimuvad ostu-müügitehingud. Et ost-müük oleksid vabad, peab ka see keskkond ise vaba olema. Kõik Kodanikud, nii ostjad kui müüjad, peavad olema võrdselt kaitstud eelkõige riigi omavoli, monopolide ja igasuguste muude piirangute eest: mitte keegi ei tohi teha tehingule mingeid takistusi ega ohustada ostu-müügi objektiks olevat omandit.

Kui kaupade turulepääsu üritatakse jõuga piirata, siis on tegemist tootja kaitse ja siseturu kahjustamisega. Ainus piirang, mida turg võib sallida, on ostjat kaitsvad kvaliteedinõuded.

Et turg täidaks kõik oma ülesanded lõpuni, peab ühiskond pürgima teatud eesmärkide poole. Eraomanikke peab olema nii palju (mida rohkem, seda parem) ja omanikul peab olema palju müüdavat kaupa. Ostja peab olema oma valikus vaba. Kodaniku enda teenitud rahast peab võimalikult palju jääma kodanikule, ostjale, et jätkuks ostmiseks.

Pensionidest

Praegu sätestab riik parlamendi ja valitsuse näol pensionide maksmise tingimused. Rahul pole ükski osapool. Pensionärid on rahulolematud, et pension on nii väike; rahandusministeerium katkub juukseid, kuidas eelarveaukusi kinni toppida.

Kodanike riigis peab Kodanikul olema võimalus valida ise endale partner, kelle abil ta endale pensioni kindlustab. Ka sel juhul, kui see partner ei ole riik, tuleb isiklikku või perekondlikku päritavasse pensionikindlustusfondi makstud raha käsitleda ühiskonna käsutusse antud rahana ja vabastada maksustamisest.

Mis oleks, kui igakuine pension moodustaks näiteks ühe sajandiku sellest summast, mis pensionär elu jooksul pensionifondi sisse on maksnud? Pluss dividendid või intressid, mis saadakse pensionifondi raha paigutamisel rahvamajandusse. Pensionikindlustuse raha on võimalik riiklikult garanteerida, olenemata sellest, kas tegemist on era- või mõne ühistegeliku kindlustusfirmaga. Sel juhul on igal Kodanikul võimalik oma pensioni suuruse üle ise otsustada ning teha vastavad sissemaksed.

Kui see sotsiaalmaksu osa, mis praegu läheb pensionideks, makstaks töötasuna välja, tõuseks palk keskmiselt veerandi võrra. Pensionikindlustus tuleb töötavatel inimestel nii või teisiti endil kinni maksta. Valik on selles, kas selleks kasutatakse riigi sunnimasinat või korraldab iga Kodanik oma pensioniasjad ise ära.

Tervishoiust

Olemasolevat ravikindlustussüsteemi pole raske erakindlustuseks ümber profileerida, tervishoius on turumajandus juba üsna jõudsalt arenema hakanud. Tervishoid on teenus, mida osutavad vastavad asutused ning mille eest nii või teisiti tuleb maksta. Valik on jällegi selles, kuidas ja kes maksab.

Tasulise tervishoiu vastased rõhuvad vaidlustes humaansusele ja sellele, et arstiabi peab olema kõikidele võrdselt kättesaadav. Meenutagem, kas tasuta arstiabi on olnud kunagi kõigile võrdselt kättesaadav? Või kas see, mida nimetatakse tasuta arstiabiks, on ikka kõigi jaoks olnud üldse mingi abi? Ja kas see on ikka nii väga tasuta? Kui tervishoiuteenuste eest maksmine on ebahumaanne, miks siis toidu eest maksmine on humaanne? Arstiabi ei vaja iga inimene iga päev, söömata ta aga olla ei saa. Selle loogika järgi peaks ka toit ühiskonnas "tasuta" olema.

Haridusest

Eesti rahva täielik kirjaoskus saavutati tasulise hariduse tingimustes. Ma olen seda meelt, et põhiharidus peab olema tasuta, õigemini riigieelarvest finantseeritav, kõrgharidus aga maksuline. Makseraskuste leevendamiseks tuleb luua ja käivitada korralik õppelaenu süsteem. Juba oma praeguste õppejõukogemuste põhjal võin võita, et nii õppimise kui ka õpetamise motivatsioon kasvab siis määratult.

Tänasele päevale otsa vaadates tuleb tunnistada, et see ei saa juhtuda veel homme. Ometi on meil erakoolide võrgu alged juba olemas. Järkjärguline erakõrgkoolide võrgu laiendamine praeguste riigikoolide põhjal on protsess ja eesmärk, mille poole peame kohe liikuma hakkama.

Aga mis siis, kui vaeses peres kasvab Einstein? Kas kaaskodanikud ei peaks tema õpinguid toetama, kasutades ka maksurahasid? Kindlasti peaksid. Ainult et see raha ei pea minema mitte õppeasutusele, vaid stipendiumina Einsteinile endale. Stipendium aga peab vajadusel olema nii suur, et Einstein saaks õppida Harvardis või Oxfordis. Kulutades selle raha kohaliku õppeasutuse ülalpidamiseks, sunnime me oma Einsteini astuma sellisesse õppeasutusse, kus ta ise ei pea küll midagi maksma, kuid mille tase võib olla selline, mis Einsteinid loomata jätab. Sellisel juhul jääb andekatele vähe valikuvõimalusi, vähem õppimis- ja õpetamispinget ning lõppkokkuvõttes kaotab selle läbi kogu rahvas.

Harvardi ja Oxfordi stipendiumid on haruldased, kuid ka Eesti koolides ja ülikoolides õppimiseks võiksime õpingurahad õppijate kätte anda. Las otsustavad ise, millist õpetamist nad ostavad. Ja heade koolide sissetulekud ning heade õpetajate-professorite palgad tõusevad korrapealt.

Riigi osa kõrghariduse finantseerimisel piirdub stipendiumi- ja õppelaenufondide loomise ning toetamisega. Võimalik, et ka põhiinvesteeringutega.

Vahe on vaid selles, kuidas millegi eest maksta

Vana hea süüdistus on see, et nüüd pannakse kogu koormus rahva õlgadele! Aga lubage – see on ju nii või teisiti niikuinii tulusaajate ja maksumaksjate, tähendab Kodanike õlgadel! Ainult et koormuse asetamine on varjatud ning seeläbi petlikult rahustavam – näib, et maksab keegi teine, "ettevõtte", "tööandja" jne. Valik on lihtne: kas suurem palk ja suurem vastutus nii iseenda kui oma perekonna oleviku ja tuleviku eest või... riik siin, riik seal ning Kodanikku ei kusagil. Ja pidev rahulolematuse vähese saadava üle. Ka sellise valikuvõimaluse loomine kuulub Kodanike Riigi juurde.

Kohalikust võimust

Kui lähtume loogikast, et Kodanikul peab olema maksimaalne võimalus otsustada oma tulude saatuse üle, siis on Kodanike Riigis kohalik eelarve riigieelarvest tähtsam.

Kohaliku eelarve kaudu tehtavate kulutuste osatähtsus riiklikes kogukulutustes peab olema nii suurt kui võimalik. Ahel, mida mööda maksumaksja raha konkreetse kulutuseni liigub, on lühem kogu riigimasinat läbivast ahelast – järelikult on võimalik halduskulude kokkuvõid ja väiksem bürokraatia. Vaeste ja abivajajate toetamisel, aga ka paljude muude avalike teenuste pakkumise finantseerimisel on kohalik eelarve võrreldamatult paindlikum kui üleüldisi reegleid otsiv riigimasin. Ka on kohaliku maksumaksja kontroll kohaliku omavalitsuse rahaasjade üle tõhusam kui riigieelarve üle.

Maksudest

Kui üks mees teeb ühe söögilaua ise algusest lõpuni valmis (saeb metsas puud, kuivatab, hõõveldab ja värvib) ning lõpuks müüb selle söögilaua ise maha, elatades saadud rahaga oma peret, siis pole ta ettevõtte ning maksab üksikisiku tulumaksu.

Kui nüüd (seesama üks või ka) mitu meest valmistavad mitu söögilauda, kusjuures üks laeb, teine hõõveldab, kolmas värvib..., läheb neil töö latusamalt, nad teevad iga mehe kohta rohkem laudu, kui oleksid teinud üksikult, teenivad rohkem raha ja – nad on ettevõtte. Selle eest, et nad on ühiskonda rohkem rikastanud kui üksikult töötades, nuhtleb ühiskond neid lisaks üksikisiku tulumaksule veel osa teenistuse äravõtmisega ettevõtte tulumaksu näol. Kas pole kummaline?

Mis eraldiseisev asi on ettevõtte tulu? Kas pole mitte nii, et nn ettevõtte tulu on tegelikult omanikutulu, osalt ka lisatasu palgasajajatele ja investeeringud, mis omakorda jälle muutuvad mõne teise ettevõtte omanikutuluks ja palgaks?

Kas poleks meil õige ettevõtte tulumaksust täielikult loobuda? Niikuinii muutub see raha kusagil üksikisiku tuluks, jõuab Kodaniku kätte ning Kodanik maksab oma riigi ülalpidamise eest.

Ettevõtlus on selline inimeste ühistegevuse vorm, mille eesmärk on hüvesid, kaupu ja teenuseid luues ka ennast ära elatada, jõukamaks saada. Koos ettevõtlusega saab jõukamaks kogu riik, rohkem jätkub raha sotsiaalsete kulutuste tarvis ja riigikaitseks. Ettevõtlust on mõtet poputada, see tasub ära. Lausa rumal on ettevõtlusele suure (kahju)rõõmuga igasuguseid koormusi ja piiranguis rakendada. Las ta toimetab nii vabades tingimustes kui võimalik. Siis jätkub mitte ainult sellele nii pahale konkreetsele omanikule, vaid ka teistele.

Eesti maksusüsteem on üsna arvestatava tasemega. Ometi tuleks see uuesti üle vaadata, kusjuures põhiküsimus on, kuidas luua Kodanikele senisest suuremad valikuvõimalused otsustamiseks, mil viisil oma raha ühiskonna käsutusse anda. Ahvatlev on luua kõikvõimalikke maksusoodustusi. See võib aga süsteemi liiga keeruliseks ja kontrolli alt välja viia. Teine võimalus on maksutaseme alandamine. Selleks on vaja jällegi väga täpset riiklike kulutuste ja nende finantseerimise süsteemi.

Ühes olen ma küll üsna kindel: Eesti oludes peab tulumaksu maksmine väärtustama perekonda, luues eeliseid nendele peredele, kus on palju lapsi ja muid ülalpeetavaid.

Vabadus valida vastutust

Tõsi, väga suur hulk inimesi eelistab, et mitmesugused otsustused teeb nende eest keegi teine, näiteks riik, isegi kui see puudutab nende enda rahakoti kasutamist. Nende jaoks on eespool kirjeldatud muudatused julmad, sest need sunnivad enamikku Kodanikke ilma kõrvalise abi, õpetamise ja eestkosteta toime tulema. Kas pole aga nii, et mida rohkem Kodanikke suudab ise enda eest vastutada ja omadega toime tuleb, seda lihtsam on võtta vastutust nende, loodetavalt väheste eest, kes selleks suutelised pole?

Olen veendunud, et luues ettevõtlikele ja otsustusvõimelistele Kodanikele majanduslikuks tegevuseks parimad tingimused, on kergem aidata ka neid, kes tõesti abi vajavad. Mida rohkem on Eestis enda eest vastutada suutvaid ja rikkaid Kodanikke, seda paremini suudavad nad kaitsta iseendid, seda paremini saab olema kaitstud nende endi loodud Kodanike Riik.

Seda ma oma kaaslastega taotlen. Valik on Teie.

Lugupidamisega,

Siim Kallas

Eesti Reformierakonna esimees

1995